

BİZANS DEVRİNDE CADDEBOSTAN RUPHİNİANUS (DRYS)

CADDEBOSTAN IN THE BYZANTINE PERIOD RUPHİNİANUS (DRYS)

Enis Karakaya*

Öz

Bizans İmparatorluğu'nun Anadolu yakasındaki gözde sayfiye yerlerinden biri olan Ruphinianus (eski Drys) adındaki yerleşme (şimdiki Caddebostan) sadece saraydan ve ona bağlı hizmet binalarından ibaret bir yer değildi. Küçük bir limanı, iskelesi, dinsel yapıları vardı. Bu sahil yerleşmesinin Bizans dönemine ait az miktardaki arkeolojik kalıntıları sütun gövdeleri, kaide ve başlıkları teşkil eder. Bunların birçoğu yazlık konutların bahçelerinde süsleme amacıyla kullanıldıkları için zarar görmemişlerdir.

Semtın yüksek parasal getirilerine kurban edilen tarihi eserler içinde günümüze ulaşabilenlerin varlığının saptanmasının bile yararlı olduğu kanısındayım. Çünkü bu malzemelerin çoğu kaybolmaya veya tahrip olmaya çok uygun, korumasız durumdaki objelerdir. Bu sayede hiç olmazsa, fotoğraflarıyla birlikte literatüre geçme fırsatı oluştu.

Bu bölgenin Bizans dönemine ilişkin çalışmalar oldukça eski, çok bilimsel olmayan, ayrıntısız, kısa notlardan ibarettir. Bu makaleyle, hakkında fazla bilgi bulunmayan bir Bizans banliyösüyle ilgili mevcut bilinenleri bir araya getirmek ve bunları elimizdeki arkeolojik malzemeyle birleştirmek suretiyle derli toplu, güncel bir çalışmanın ortaya çıkması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Konstantinople, Bizans, banliyö, Ruphinianus, Drys, Caddebostan*

* Bu yazı, 15 Mart 2011 tarihinde Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü'nde yapılan konuşmanın genişletilmiş ve daha fazla sayıda görsel malzemeyle zenginleştirilmiş metnidir.

** Sanat Tarihçi (M.A.), İstanbul / Türkiye. eniskarakaya@gmail.com

Abstract

“Ruphonianus” which it mentioned in ancient historical sources, localized to Caddebostan. Actually, it was replaced by a town called “Drys”. This was a point of range on the mainroad to Asia Minor.

A small safe harbour, protected by a breakwater, a pier, a ware house, *emborion* and a considerable number of secular and religious buildings, including a showy summer palace, were not far from the shore at Ruphonianus. The Monastery of Hypaseos, Church of Havarion, Church of Hagios Mikhael and Romain are religious buildings of the town. A *dormitorium* (guest house) was in the Monastery of Hypaseos. There was also a *martyrion*.

There are few architectural traces left in the Byzantine settlement, due to the new structuring. A number of columns, column capitals and other architectural fragments are to be found in the some houses garden and neighborhood park in Göztepe. This fragments belonging to the various period and being the different style.

Keywords: *Constantinople, Byzantine, suburb, Ruphonianus, Drys, Caddebostan*

Tanımlama Çalışmaları

XVI. yüzyılın ünlü doğa bilimcisi ve gezgini Petrus Gyllius (Pierre Gilles), anonim bir tarihte, **Ruphinianus** veya **Rupinianai** [αἱ Ρουφινιαναί] ya da **Ru-finou** [τά Ρουφίνου] adlı bir yerin eskiden **Drys** [Δρῦς] diye anıldığını söyler¹. Anadolu'nun tarihsel topografyasıyla ciddi anlamda ilgilenen araştırmacılardan Sir William M. Ramsay, söz konusu bu yerin Khalkedon'un (Kadıköy) 3 mil (5 km.ye yakın) doğusunda olduğunu belirtir². Fakat burasının nereye tekabül ettiğiyle ilgili bir açıklamada bulunmaz. Keza Prof. Wilhelm Thomaschek (Vilém Tomášek) de bu yerleşmeyle ilgili kısa bilgiler vermenin dışında güncel yeriyile ilgili bir saptamada bulunmamıştır³.

Bu konuda sıkıntı yaratan en önemli etken, eski tarih yazarların Ruphinianus'un yerini tarif ederken yeterince belirgin ifadeler kullanmamasıdır. Örneğin Mikhael Attaleiates, burasının başşehrin ağzında (yani karşısında demek istiyor) İstanbul'a yakın bir noktada bulunduğunu söylemektedir⁴. Nikephoros Bryennios ise Ruphinianus'u sahilde, sadece saraylardan oluşan bir yermiş gibi anlatılmaktadır⁵. Bu ifade tartışılabilir. Burasının sadece saraydan veya limandan ibaret bir site olduğunu, yani meskûn olmadığını söylemek ne dereceye kadar akılcı olabilir. Çünkü insansız bir liman veya ticaret merkezinin olması düşünülmemeyeceği gibi, yakın civarda sarayın hariçten ihtiyaçlarını karşılayan kişilerin (tarım işçileri veya yük taşıyanlar gibi) olması kaçınılmazdır.

Ruphinianus'un yeri önceleri, tarihî topografiyle ilgilenen araştırmacılar tarafından Kadıköy ve Üsküdar'ın civarında aranmıştır. Meletios, Kadıköy'ün kuzeybatısında, Kadıköy ile Üsküdar arasında bir yerde olması gerektiğini belirtirken⁶, Skarlatos Byzantios, Hammer ve Dr. Aleksandre G. Paspatis Haydarpaşa çayırının bulunduğu mıntıkeyi önermektedir⁷. Patrik Konstantios ise bu bölgeye yakın bir kesimi, Harem iskelesini teklif eder⁸. Yine Paspatis gibi İstanbul'un Bizans dönemi arkeolojisi ve topografyasıyla ilgili amatörce çalışmalar yapan

¹ P. Gyllius, **İstanbul Boğazı**, çev. Erendiz Özbayoğlu, İstanbul, 2000, s. 191.

² W. M. Ramsay, **Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası**, çev. Mihri Pektaş, İstanbul, 1960, s. 206.

³ W. Tomaschek, **Zur Historischen Topographie von Kleinasien im Mittelalter**, Wien, 1891, s. 4.

⁴ Mikhael Attaleiates, **Tarih**, çev. Bilge Umar, İstanbul, 2008, s. 264, 266.

⁵ Nikephoros Bryennios, **Tarihin Özü**, çev. Bilge Umar, İstanbul, 2008, s. 140-141.

⁶ Meletios, **Γεωγραφία**, Viyana, 1807, III, s. 120.

⁷ Sk. Byzantios, **Ἡ Κωνσταντινούπολις**, C. 2, Atina, 1862, s. 257-261; Joseph Freiherr von Hammer-Purgstall, **Constantinopolis und der Bosphoros**, C. 2, Pesth, 1822, s. 347; A. Paspatis, "τά ανατολικά προάστεια τῶν Βυζαντινῶν", **Ἑλληνικός Φιλολογικός Σύλλογος**, 12, İstanbul, 1877-1878, s. 43 vd.

⁸ Konstantios, **Κωνσταντινιάς παλαιά καί νεωτέρα ἤτοι παλιγραφή Κωνσταντινουπόλεως**, Viyana, 1844, s. 201-202.

Miliopulos bu konuyla ilgili yayımlanmış olduğu makalelerde, eski kaynaklarda, Ruphinianus'un yerinin Hiera ile Poleatikon arasına yanlışlıkla kaydedildiğini savunur. Kendisi Bostancı sahilindeki taş köprü'nün bulunduğu yer ve civarını Ruphinianus olarak belirlenmiştir⁹. Gresvenor ve Mordtmann da aynı görüşü paylaşmışlar¹⁰, Manuel Gédéon ise önce Haydarpaşa saptamasında bulunmuş, sonra fikrini değiştirerek Bostancı'yı kabullenmiştir¹¹.

Ruphinianus'un yerinin günümüzdeki Caddebostan olduğu fikrini ilk olarak ortaya atarak bu topografik yanlışları düzelten, Kadıköy Moda'da kurulmuş olan Fransız Rahipleri Enstitüsü (Les Augustins de l'Assomption) üyelerinden Jules G. Pargoire (1872-1907) olmuştur¹². İstanbul ve yakın çevresinin Bizans dönemi topografyası konusunda bir otorite olarak kabul edilen Pargoire'm bu iddiası kabul görmüş, yine aynı kurumun üyelerinden P. Raymond Janin (1882-1972) de bu fikrin doğru olma ihtimalin kuvvetli olduğunu belirtmiştir¹³. Her ikisi de İstanbul'un Bizans tarihi, mimarisi ve topografyası ile çok yakından ilgilenen bu bilim adamlarının görüşleri doğrultusunda Drys ve Ruphinianus'un bugünkü Caddebostan olduğuna kesin gözüyle bakılmaktadır.

Ruphinianus'un Tarihi

Ruphinianus'un öncülü olan Drys'in geçmişinin ne kadar eski olduğu tam olarak bilinmez. Burası herhalde Propontis (Marmara denizi) sahilindeki küçük ve önemsiz balıkçı köylerinden sadece biriydi. Drys'in önceleri başkent yakınında kırılık, ağaçlık bir yerken, imar edilerek büyüyüp geliştiği anlaşılmaktadır. Ch. Texier, zamanla bir şehrin büyüklüğüne ulaştığını söylediği Drys'in “meşe” veya “meşelik” anlamını taşıyan adını, muhtemelen orada bulunan, dikkat çekici

⁹ I. Miliopulos, “Βουνός Αύξεντίου=Ρουφινιανάι=Ναός Ἀποστόλος Θωμά ἐν τοῖς Βοραδίου”, *Byzantinische Zeitschrift*, 9 (1900), s. 63-71; ay.yaz., “Ποῦ ἔκειντο αἱ Ρουφινιαναί?”, *Ἑλληνικός Φιλολογικός Σύλλογος*, 29 (1907), s. 274-283; ay.yaz., “Ἀρχαιολογικαὶ ζητήσεις. Μέρος Α' Ὀνωράτων, Ρουφινιαναί, Νικητιατων, Ἀκρίτας”, *Ὁ Νέος Ποιμὴν*, 3 (1919), s. 335-354.

¹⁰ Edwin Augustus Greswenor, *Constantinople*, Londra, 1895, C. 1, s. 253; Andreas David Mordtmann, *Esquisse topographique de Constantinople*, Lille, 1892, s. 32.

¹¹ Manuel Gédéon, “Κωνσταντινούπολις”, *Λεξικὸν ἱστορίας καὶ γεωγραφίας*, (Ed. Boutryas ve Karidis), Constantinople 1869-1890, C. 3, s. 979; *Πατριαρχικοὶ Πίνακες*, Constantinople 1844, s. 136; Daha sonra yine yukarıda bahsedilen ansiklopedide: “Ρουφινιαναί”, *Λεξικὸν ἱστορίας καὶ γεωγραφίας*, 1888, C. 4, s. 297. Gédéon'un fikirlerinde, yanlış yorumlamalardan kaynaklanan bilgi hataları fazladır. Örneğin “Drys” ile “Ruphinianus”u yan yana yerleştirmiştir. Hâlbuki Drys sonradan Ruphinianus adını alan bir yerleşmedir: Kedrenos, C. 1, s. 580. Bu yerleşmenin sahilten yarım saatlik uzaklıkta olduğunu belirtmiş ve burada tek bir manastırın bulunduğunu söylemiştir bkz. *Βυζαντινῶν*, s. 115.

¹² P. J. Pargoire, “Rufinians”, *Byzantinische Zeitschrift*, C. 7 (1899), s. 429-478.

¹³ R. Janin, *Constantinople Byzantine*, Paris, 1950, s. 150-151.

büyüklerdeki bir meşe ağacından dolayı aldığı söyler¹⁴. Janin de aynı fikri paylaşmıştır¹⁵. Bilge Umar “Drys”in Yunan dilinde gerçekten bu anlama gelmesine rağmen, bu ismin Adra/Odra sözcüğü ile bağlantılı, Anadolu kökenli bir ad iken Yunan ağızıyla Drys şekline dönüştürülmüş olduğu kanısındadır¹⁶.

Bu sıradan köyün bayındır hale gelmesiyle oluşan Ruphinianus kasabasından, tarihçiler genel olarak Khalkedon’a bağlı bir mahalleymiş gibi söz ederler. Burasının I. Theodosios devrinde (379-395) kurulmuş bir yer olması mümkündür. Bu durum çok kesin değilse de, V. yüzyılın başında mevcut olduğu konusunda tereddüt yoktur. 403 yılının Haziran veya Temmuz ayında alalecele toplanan ve “Sindiana Konsili” (Ruhanî Meclisi) diye bilinen, İskenderiye patriği Teophilos’un başkanlığında otuz dokuz episkoposun katıldığı, Ioannes Khrysostomos karşıtı dinsel toplantının¹⁷ Drys’de yapıldığı kaydedilmiştir. O yıllarda burasının adı Ruphinianus olmasına rağmen, belki de alışlagelen Drys adı hala kullanılmaya devam ediyordu. Çünkü İmparator Arkadios devrinde (395-408) buraya Ruphinianus denilmekteydi.

Ruphinianus’un adını, o dönemin önde gelen yöneticilerinden olan “Flavius Ruphinus”dan aldığı konusunda fikir ayrılığı yoktur. Bu zat, İmparator Theodosios’un imparatorluğu iki oğlu arasında paylaşırması üzerine henüz on yedi yaşında iken tahta geçmiş olan Arkadios’un *Praefectus Praetorio*’dur (imparatorun muhafız birliği komutanı)¹⁸. Kendisi, Arkadios’u geri planda yöneten üç kişiden biriydi (diğerleri eski köle ve hadım Eutropios ve daha sonra Anthemios’tur). En büyük amacı, kızını bu genç imparatorla evlendirdikten sonra Theodosios Sülalesi’ne katılmak ve imparatorluk yönetiminde Eutropios ve Anthemios’dan daha fazla söz sahibi olmak, belki de ileride imparator olabilecek kuvvet ve kudrete ulaşmaktı. Bu planı gerçekleşmemiş, Eutropios genç imparatoru 396 yılında Eudoksia ile evlendirmiştir. Aslında Gaskonyalı fakir bir ailenin çocuğu olan Ruphinus başkente geldikten sonra memurluk yapmaya başlamış, zekâsı ve yetenekleri sayesinde kısa sürede fark edilince hızla aşama kaydetmiştir. 388-392 yılları arasında *magister officiorum* (merkezî sivil yönetimin baş idarecisi) olarak görev yapan Ruphinus 392 yılında konsül, 394 yılında ise ordu başkomutanı olmuştur. Ruphinus 394 yılında Hıristiyanlığı kabul etmiştir.

¹⁴ Ch. Texier, **Küçük Asya**, çev. Ali Suat, C. 1, Ankara, 2002, s. 125.

¹⁵ Janin, **a.g.e.**, 1950, s. 452.

¹⁶ Bilge Umar, **Türkiye’deki Tarihsel Adlar**, İstanbul, 1993, s. 228.

¹⁷ 403-404 yıllarında, sarayla kilisenin karşı karşıya geldiği, İmparatoriçe Eudoksia ile Ioannes Khrysostomos arasındaki olayların sonucunda toplanan bu özel *synod* için bkz. Francis Dvornik, **Konsiller Tarihi İznik’ten II. Vatikan’a**, çev. Mehmet Aydın, Ankara, 1990, s. 12.

¹⁸ Timothy E. Gregory, “Rufinus”, **The Oxford Dictionary of Byzantium**, C. 3, New York, 1991, s. 1815.

Rufinus'un vaftizinin 393 yılında yapılmış olma olasılığı bulunuyorsa da, genel olarak kendisinin, Tillemont'un önerdiği 24 Eylül 394 tarihinde vaftiz edildiği kabul edilir¹⁹. Vaftiz ve takdis töreni çok gösterişli olmuş, Mısır ve Tebai'den on dokuz tane papaz gelmiş, vaftiz işlemini bizzat Başrahip Ammonius icra etmiş, tören âyininin sonra Nysa'lı Gregorius vaaz vermişti.

Devletin siyaseti gereği "Ariuşçuluk" ve bunun gibi heretik akımları engellemek için imparatorluk içinde Hıristiyanlığı homojen hale getirme faaliyetlerinde aktif bir rol aldı. Aslında Arius mezhebinden olanlara ve yandaşlarına yaptığı zulüm ve kıyımın tarihe geçen bu kişi 390 yılında Selanik'te 7000 kişiyi öldürmüştü. Ayrıca zorbalıkla (*usurpatio*) bunların servetlerini gasp ederek kısa sürede hatırı sayılır bir maddî birikimin sahibi olmuştur. Bu parayla, kendi adıyla anılan yerde saray, kilise ve manastır inşa ettirmiştir. Aşırı derecede ihtiras sahibi ve acımasız bir devlet adamı olan Ruphinus'un ömrü fazla uzun olmamış, 27 Kasım 395 tarihindeki bir devlet töreni sırasında paralı askerler tarafından İstanbul'da öldürülmüş, cesedi parçalanmıştır. Onu öldürten, imparatorluğun batı parçasının *magister militum*'u, Arkadios'un kardeşi Honorios'un naibi olan Stilicho (ölümü 408) idi. Bu iki naip birbirlerinden nefret ediyor, birbirlerine aşırı derecede düşmanlık besliyorlardı. Stilicho'nun öldürülmesini Gainas komutasındaki bir grup asker gerçekleştirmiştir²⁰.

Bizans tarihinin çok erken bir dönemi içinde Ruphinus'un gözden düşmesine rağmen Marmara denizinin (Propontis) kuzey sahilindeki bu yerleşim yerinin (F. 1) Bizans dönemi boyunca bu adı koruduğu anlaşılmaktadır. Ruphinianus, gerek imparatorluk konutunun her yaz sürekli olarak kullanılması, gerekse dış tehlikelere uğramadığı için güvenli bir biçimde ticaretin sürmesi sebebiyle V. yüzyılın içinde en parlak dönemini yaşamıştır. VI. yüzyılda imparatorluğa ait bir sayfiye yeri olma özelliğini yitirmiştir. Çünkü I. Iustinos Boğaziçi'ndeki Sophianai (Çengelköy) Sarayı'nı, Iustinianos ile Theodora çifti ise Hiera'daki (Fenerbahçe) sarayı kullanmışlardır. Buradaki arazi ve yazlık konut ise o dönemde Belisarios'un mülkiyetine geçmiştir. Ruphinianus ve onun gibi başkent in Anadolu yakasındaki diğer varoşlarının rahatını kaçıran Müslüman akınları VII. yüzyılın başından itibaren başlamıştır. 605 yılında Sâsânî hükümdarı II. Hüsrev doğu eyaletlerini işgal ederek Khalkedon'a kadar ilerlemiştir. Başkent 626-629 yılları arasında yine Sâsânîlerin Avarlar ile ortaklaşa gerçekleştirdikleri kuşatmayı yaşamıştır. Muâviye'nin orduları 674 yılında Konstantinopolis'i bir kez daha kuşatmıştır. Kuşatmalar VIII. yüzyıl içinde de devam etmiştir. 716 yılı ağustos

¹⁹ Bkz. Texier, a.g.e., C. 1, s. 122.

²⁰ Bu olaylarla ilgili olarak: A. A. Vasiliev, **Bizans İmparatorluğu Tarihi**, çev. Arif Müfid Mansel, Ankara, 1943, s. 113-119; Auguste Bailly, **Bizans Tarihi**, çev. Haluk Şaman, İstanbul, thz., s. 25-26.

ayında Arapların Mesleme komutasındaki 1800 gemilik donanması başkenti kuşatmış ve bu durum 717 yılının Eylül ayına kadar sürmüştür. Eylülün hemen başında gelen destek gemilerinin bir kısmı, iki gün sonra esen şiddetli lodostan zarar görmüştür²¹. Bu kuşatmalar sırasında Müslüman donanmaları gemilerini Propontis'in (Marmara denizi) kuzey sahilindeki limanlara ve korunaklı koylarına dağılmışlardı. Örneğin bu limanlardan birinin Satiros Limanı olduğu kesinlikle bilinmektedir. Bu korunaklardan biri de hiç şüphesiz Ruphianus idi. Ayrıca yazlık konut Araplar tarafından ordugâh olarak kullanılmıştı. Bütün bunlar olurken, kasaba halkı burayı tamamen terk etmiş olmalıdır. Kuşatma kalktıktan sonra gerek dinî, gerekse sivil binalar İranlılar tarafından yakılıp yıkılmış, kullanılamaz hale gelmiştir. Ruphianus'un X. yüzyılın içine kadar nasıl geldiğiyle ilgili bir şey söyleyebilmek mümkün değildir. Büyük bir olasılıkla eski sıradan balıkçı köyü görünümüne tekrar bürünmüş olmalıdır. Fakat İmparator VII. Konstantinos Porphyrogennetos zamanında eskisinin yerine bir imparatorluk sarayının yapılması, Hypatios Manastırı'nın onarılmasıyla canlılık kazanmıştır.

Sarayın ve dinsel binaların ihya edilerek uzun yıllar boyunca kullanılmış olması, kasabanın eski parlak haline tekrar kavuşmuş olmasa da, varlığını sürdürdüğü izlenimini uyandırır. XII. yüzyılın başlarından itibaren Ruphianus'dan ve buradaki saray ile diğer binalardan bahis yoktur. 1203-1204 yıllarında Haçlı Seferleri'nin dördüncüsü sırasında Konstantinopolis'in Haçlı ordularınca ele geçirilmesi üzerine sur dışındaki yapıların, güvencesiz olduklarından terk edildikleri, bunların kısa sürede içlerinde yaşam olmayan harap binalar haline geldikleri bilinir. Bu sırada başkente gelen iki yüz gemilik Haçlı donanmasının Anadolu yakasındaki çeşitli limanlara dağıtıldıkları da malumdur. Ruphianus da, işgâl sırasındaki pek çok yer gibi tahribata uğradıktan sonra terk edilmiş olmalıdır. Zaten bunu izleyen yıllarda Türklerin Bithinia topraklarına yaptığı akınlar ve baskınlar yüzünden halk, kendisini daha güvenli hissettiği yerlere göç etmişti. Bizanslıların Pelekanon Savaşı'nda (1329) yenilmesiyle Türkler Khryso polis'e (Üsküdar) kadar ilerlemişler, başkentin himayesinden iyice çıkan bu bölgede Bizanslılar ve Türkler arasında yapılan barış görüşmeleri Ruphianus'un hemen kuzeyinde, Merdivenköy civarında yapılmıştı. Bu antlaşmanın gereği olarak Türkler buraya gözcülerini yerleştirmişlerdi. Bu anlaşmanın sonrasında Bizans'ın başkentin Anadolu yakasındaki topraklarını büyük ölçüde Osmanlılara bırakmasıyla buradaki yerleşmeler zamanla yıkılarak harabe haline gelmişlerdir. Doğanın ve doğal afetlerin etkisiyle de tahribata uğradıkları muhakkaktır. Fakat bütün bunlara rağmen böyle anıtsal binalar ve kasaba büyüklüğündeki yerleşimden çok az miktarda kalıntının günümüze ulaşması yadırganabilir. Caddebostan mimari kalıntıları,

²¹ Şahin Uçar, *Arapların Anadolu Seferleri*, İstanbul, 2007, s. 167-172.

Anadolu'daki pek çok yerde olduğu gibi köy evleri yapılırken inşaat malzemesi olarak da kullanılmadılar. Çünkü İstanbul'un bu kesiminde kurulan Türk yerleşmeleri çok geç tarihlidir. Bunun aslında tek bir cevabı vardır. Osmanlı döneminde İstanbul'da inşa edilen külliyelerde yapı malzemesi olarak, özellikle şehrin yakın çevresindeki Bizans dönemine ait sağlam durumdaki mimari parçalardan yararlanılmıştır. 1544-1550 yılları arasında İstanbul'da bulunan Gyllius'dan alınan bilgiler ışığında, Ruphinianus Sarayı'nın ayakta kalmış kısımlarının da yıkılarak mimari elemanlarının ve duvarlara ait blok taşların Kanunî Sultan Süleyman devrinde Süleymaniye Camii ve Külliyesi'nin inşaatı için deniz yoluyla boğazın karşı yakasına taşındığı öğrenilmektedir²². Sahile yakın yıkıntılardan gemilere yüklenen malzemeler inşaat yerlerine yollanmıştır. Bu durum çeşitli yapıların inşaat defterlerinde açık açık belirtilmiştir. Bundan dolayı bizler Khrysoapolis, Khalkedon, Hiera, Brias, Prens adaları ve sahillerdeki diğer Bizans banliyölerine ait tarihi izleri bulmakta zorlanmaktayız. Son yıllardaki hızlı yapılaşma sonucunda, maddî getirisi çok yüksek olan bu bölgede eskiye ait pek çok şey de hızla yok edilmiş, Bizans döneminin Anadolu'daki en ünlü banliyölerinden olan Ruphinianus'tan günümüze sadece birkaç mimari parça kalabilmiştir.

Konumu ve Özelliği

Konstantinopolis'in Anadolu yakasında, Marmara denizi kıyısındaki, başkente en yakın yerleşim noktalarından birinin Ruphinianus olması gerekir. Çünkü İmparator Iustinianos'un başkomutanı olan General Belisarios'un eşi Antonina, Sâsânîler ile savaşmaya giden kocasının yanına gemiyle giderken, İstanbul'dan çıktığıktan sonra ilk durağının, kocasının mülkü olan bir dış mahalle olduğu bilinir. Antonina'nın, İmparatoriçe Theodora'nın amansız düşmanı olan Kappodokia'lı Ioannes'i, kızı Euphemia'yı kullanarak tuzağa düşürdüğü yerin Ruphinianus'taki bu köşk olduğu ileri sürülür²³. Prokopius'un anlatımıyla, Belisarios doğu seferindeyken, Antonina, kocasıyla buluşmak üzere doğu yolculuğuna hazırlanırken Ioannes ile şehir dışındaki yazlık köşkte buluşarak ona Iustinianos'a ihanetini ve tahtı ele geçirme düşüncesini itiraf ettirmişti²⁴. Prokopius bu sayfiye köşkünün tam olarak nerede olduğuyla ilgili açık bir bilgi vermez. Aslında bir köylü olan ve şehir yaşantısından çok kırsal yaşamdan haz alan komutan Belisarios'un, başkent'in Anadolu yakasındaki varoşlarından Panteikhion'da (Pendik), içinde muh-

²² Gyllius, *a.g.e.*, s. 233.

²³ Celâleddin Germiyanoglu, "Caddebostan", *Akşam*, 1 Mart 1950.

²⁴ Prokopius, *İstanbul'da İsyân ve Veba*, çev. Adil Calap, İstanbul 2002, s. 231- 233; Ayrıca bkz. Derman Bayladı, *Bizans'ta Üç İmparatoriçe Theodora-İrini-Zoe*, İstanbul 2009, s. 85-92.

teşem villasının bulunduğu geniş arazisi, üzüm bağları bulunmaktaydı²⁵.

Ruphinianus'un kurulu olduğu yerin en önemli özelliği, doğuya uzanan büyük kervan yolunun üzerinde yer almasının yanı sıra deniz kenarında bulunması ve büyükçe bir ticaret limanına sahip olmasıdır. Böylece trafiğin hem kara yoluyla, hem de deniz yoluyla bu sahil kasabasının üzerinden işlediği görülmektedir. Yani burası Hiera gibi, sadece deniz yoluyla ulaşılabilen bir yer değildi.

Ruphinianus'un, imparatorluğun pek çok yerinde görmüş olduğumuz yazlık köşk veya saraylardan birinin etrafında gelişmiş olan bir yer olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bu mahallin en azından yarısının saraya hizmet eden binalara ayrılmış olduğu muhakkaktır²⁶. Yazlık saray ve hizmet binalarıyla soyluların yazlık konutları küçük köyden izole olmuş, başlı başına bir mahalle oluşturuyor olmalıdır. Bundan da anlaşılacağı üzere, bu yerleşmenin nüfusu yazın bir hayli artıyor, kışınsa yerli halkı olan köylüler ve manastır rahiplerinden ibaret bir yer oluyordu. Fakat ticarî yönden sivrilmiş olması, hızla gelişip büyümesine neden olmuştur. Burada bir liman, iskeleler (*skalai*=*σκάλαι*)²⁷, limanı dalgalara karşı koruyan bir mendirek, ambar (*horrea*), pek çok sivil binayla gösterişli bir sayfiye sarayı bulunmaktaydı. Dinsel yapılara gelince, bu küçük sahil kasabasında azizlerden Petrus ve Pavlos'a ithaf edilmiş olan **Kutsal Havariler Kilisesi**, bununla bağlantılı durumda ve önceleri Drys veya Ruphinianus Manastırı adlarıyla da anılan **Hypaseos** (veya *Hypatios*=*Υπάτιος*) **Manastırı** ile **Aziz Mikhael ve Roman Kilisesi** bulunuyordu²⁸.

SİVİL YAPILAR

Ruphinianus Limanı ve çevresindeki binalar

Eski yazarların bir liman kasabası, sahilde kurulmuş oldukça önemli bir Pazar yeri, yani *emporion* [*ἐμπόριον*] olarak gösterdikleri Ruphinianus sahilinin en canlı kısmını hiç şüphesiz kasabanın limanı (*Portus Ruphinianai*) teşkil etmekteydi²⁹. Burada bir tahıl ambarının bulunuyor olması bu limanın ekonomik

²⁵ Bkz. Janin, **a.g.e.**, 1950, s. 457.

²⁶ G. V. İnciciyan, **Boğaziçi Sayfiyeleri**, (Orhan Duru'nun düzelti ve notlarıyla), İstanbul, 2000, s. 75; Celâleddin Germiyanoglu, "Caddebostanı-Ortaçağda İstanbul Anadolu Ciheti Yazlıkları", **Akşam**, 1 ve 3 Mart 1950, s. 3, 7; Alice- Mary Talbot, "Rouphinianai", **The Oxford Dictionary of Byzantium**, C. 3, s. 1814.

²⁷ Janin, **a.g.e.**, 1950, s. 229-230.

²⁸ Ay.yaz., "La banlieue asiatique de Constantinople IV- Rufinianes (Djadi-Bostan)", **Échos d'Orient**, 22 (1923), s. 182-190.

²⁹ Pargoire, **a.g.e.**, s. 460- 462; Janin, "La banlieue asiatique de Constantinople IV- Rufinianes

bir işlevinin olduğunu gösterir. Başkente uzak mesafedeki küçük limanlar şehirle bağlantı halinde olmalarıyla birlikte ondan bağımsız bir biçimde işleyişini sürdürmekteydi. Buradaki suyu derin koy, boyu fazla olmayan bir dalgakıranla kapalı bir liman haline getirilmiş olmalıdır. Ruphinianus limanı büyük boyutlarda bir liman olmasa da, gereksinimleri karşılayabilecek ölçülerdeydi. Yük gemilerini, daha küçük gemi ve tekneleri (*sandalia, kondurai, monoren*) içine alabilecek kapasitedeydi. Özellikle tahıl yüklü gemiler, iskeleye yanaşarak yüklerini boşaltıyor, daha açığındaki kısmı demirleme yeri olarak kullanıyorlardı. Başta balıkçılara ait kayıklar olmak üzere daha ufak teknelerse ya sahile az uzakta demirliyorlar ya da kıyıda bağlı duruyorlardı. Limanın yeri için, eskiden bitişik konumda olan Caddebostan plajlarının yer aldığı koyun yeri son derece uygun gözükür. Henüz önemli bir yerleşim yeri olmadığından burası balıkçıların dalyan olarak kullandıkları (Şapka dalyanı) bir koydu. XX. yüzyılın başlarından itibaren, semtin bir sayfiye yeri olarak gelişmeye başladığı yıllarda kadınlar ve erkeklere özel, birbirinden tahta perdeyle ayrılmış deniz hamamları yapıldı. Daha sonra birbirine bitişik halk plajları haline getirilen bu koy sahildeki yürüyüş yolunun yapımı sırasında doldurulmuştur³⁰.

Başta lodos olmak üzere diğer sert rüzgârların bu limandaki teknelere zarar vermemesi için koyun ağız kısmına ve sahilden bir miktar açığa bir dalgakıran yapılmış olmalıdır. Ruphinianus, başkentin Anadolu yakasının ticarî trafiğinde yer alan, Khalkedon'dan sonra önemli bir dağıtım noktası konumundadır. Mısır'dan başka, ilk sırada Nikomedia (İzmit) olmak üzere, Anadolu'dan gelen ve bu civara dağıtım yapılan tahılın depolandığı ambar (*Horrea Ruphinianai*) buradaki ticarî aktiviteyi ortaya koymaktadır. Ambarın sahilin uygun bir noktasında, yük taşıma işlevinin kolaylıkla yapılabileceği bir yerde olması gerekir. Eskiden Maksim Gazinosu'nun bulunduğu, şimdi ise yerinde bir süper marketin yer aldığı, koyun doğu kısmındaki çıkıntının korunaklı doğu kenarı bunun için, en uygun yerdir. Bahsettiğimiz bölgede yapılan inşaat kazılarında oldukça kalın gövdeli granit sütunlar bulunmuştur.

Limanın içinde, yük gemilerinin rıhtıma ya da bir taş iskeleye yanaşarak mallarını indirdiklerinin haricinde, sarayın hizmetine özel yine taştan bir iskeleinin bulunması gerekir. Saraya deniz yoluyla ulaşıldığında kullanılmakta olan bu

(Djadi-Bostan)", *Échos d'Orient*, 22 (1923), s. 189-190.

³⁰ Bu koyda kurulan dalyana, batısındaki burnun adından dolayı "Şapka dalyanı" deniliyordu. Bkz. Karakin Deveciyan, *Türkiye'de Balık ve Balıkçılık*, sadeleştiren Erol Üyepazarcı, İstanbul, 2006, s. 413; Ahmet Rasim, *Marmara Denizi Kılavuzu*, İstanbul, 1931, s. 281 (Şapka burnu); Caddebostan plajları için ise bkz. Burçak Evren, *İstanbul'un Deniz Hamamları ve Plajları*, İstanbul, 2000, s. 84, 86-87, 135-143.

iskelenin yeri bunun tam zıt yönünde olmalıdır. Ayrıca kıyıda balıkçıların kullandıkları basit, ahşap bir iskele daha bulunmalıdır.

Bunların dışında, sahil boyunca Cemil Topuzlu caddesini doğuda İskele caddesiyle, batıda ise Tütüncü Mehmet Efendi caddesi ile kesiştikleri aralıkta bir takım sivil (*profan*) binaların bulunduğunu söylemek mümkündür. Çünkü Cemil Topuzlu caddesinin kenarı boyunca yapılan çeşitli inşaat hafriyatlarında bol miktarda Bizans mimari parçaları bulunmuştur. Cemil Topuzlu caddesiyle Tütüncü Mehmet Efendi caddesinin kesiştiği yerde, Dr. Hulusi Behçet'in köşkünün yanında, 2005 yılının ilkbaharında yapılan bir inşaat kazısı sırasında da Bizans dönemine ait bazı duvar parçalarına rastlanmıştır. Bunlar doğal olarak kâgir veya ahşap yapıları ve çoğu balıkçılıkla uğraşan köy halkının yanı sıra, limanda yükleme, indirme-bindirme işi yapan hamallar (*Ptunikoi*), ekili alanlarda tarımla uğraşan işçiler, bahçıvanlar, bir grup saray hizmetkârının ikâmetinde kullanılmaktaydılar.

Daha batıda, Göztepe ve çevresinde bir yerleşim yeri olduğunu gösteren çok belirgin bir iz yoktur. Bağdat Caddesi üzerindeki Göztepe'de yapılan kazılarda çok sayıda mezarın ortaya çıkartılması, burasının Ruphinianus'un nekropolisi olma olasılığını akla getirmektedir. IV. yüzyıla ait, insan vücudu şeklinde (*antropoid*) bir lahdin yanı sıra değişik tipte ve boyutlarda lahitler, iri küp mezarlar, steller bu buluntuların arasında anılabilecek değerli olanlardır³¹.

Yakın zamana kadar, Göztepe Parkı'nın içinde, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Park ve Bahçeler Müdürlüğü Göztepe Bölge Şefliği Binası'nın ön kısmında Bizans dönemine ait olan bazı mimari parçalar bulunmakta idi³². Bunlar yedi tane sütun başlığı, bir paye başlığı ve tamamı sağlam durumdaki bir sütun gövdesiydi (F. 2). Buraya nasıl geldikleri hakkında güvenilir bir bilgi bulunmayan bu mermer yapı malzemeleri Ruphinianus Sarayı'na veya ilk yapılan kasabanın çeşitli binalarına ait mimari parçalar olabilir. Sütun başlıklarının tarzı kasabanın ilk inşa edilmiş evresi ile uyum sağlamaktadır. Hiç birinin üzerinde haç olmayışı *profan* yapılara ait olduklarını gösterir. Fakat bu bölgeye ait olmayabilirler de. Aynı zamanda *nekropolis* (mezarlık) için lahit ve mezar taşları da imal eden, hemen yakınındaki kasabanın (yani Ruphinianus) dışındaki bir atölyenin mermer taş işleyen zanaatkârlarının (*leukurgos*) sipariş üzere hazırlamakta olduğu yapı malzemeleri de olabilirler. Kısacası bu mimari elemanlarla ilgili kesin bir şey söyleyebilmek mümkün değildir.

Parktaki sütun başlıkları, taban disklerinin çapı 0.18-0.20 metre, yüksek-

³¹ C. Germiyanoğlu, "Maltepe-Orhantepe (Bryas)", **Akşam**, 20 Nisan 1950.

³² Celal Özcan kitabında bu parktaki sütun başlıklarından kısaca bahsetmektedir: **Gözbebeğim Göztepe**, İstanbul, 2009, s. 106-109.

likleri 0.20-0.21 metre olan Korint tarzında yapılmış, üzerlerinde bitkisel bezemeler bulunan IV ve V. yüzyılların özelliklerine sahip başlıklardır (F.3-4). Üzerlerinde haç şekli veya monogram bulunmaz. Başlıklardan iki tanesinin işlenmesi sanki tamamlanmamış gibidir. Ama ölçüleri ve dekorasyonları itibarıyla hepsinin aynı yapı için yapılmış oldukları söylenebilir.

Yazlık Saray

Ruphinus tarafından yaptırılmış olan villa yazın kullanılan büyükçe bir konuttu. Bunun yerine yapılmış olan Ruphinianus Sarayı ise muhteşem güzellikte bir yapıydı³³. Eski yazarların anlatımlarında; inşaatında çok kaliteli mermer sütunlarının kullanıldığı, bu sütunların denize aksettiği, destek payelerinin mozaik ve yıldızlarla bezeli olduğu belirtilmektedir. 390-395 yılları arasında inşa edilmiş olması muhtemel görülen villayı Ruphinus'un çok fazla kullanmadığı anlaşılmaktadır. 395 yılında öldürülmesinden sonra, İmparator Arkadios bu topraklara el koymuştur. Aslında yapının banisinin gözden düşmesi üzerine o kişinin serveti ve bütün mallarının hazineye alınması yasal bir kuraldı.

Bu tarihten sonra Ruphinus'un yazlık konutu artık "Basileia" (Βασιλεία) diye anılmaya başlamıştır. 444-448 yılları arasında İmparator Arkadios'un bekârlık andı içmiş, kendilerini hayır işlerine adanmış üç kızı (aynı zamanda II. Theodosius'un kız kardeşleri) olan Pulkheria, Arkadia ve Maria, bu villada kalmıştır. İmparator II. Theodosios (376- 408) da bu saraya arada sırada gelip dindiği gibi, Ephesos Konsili'nin doğu illeri piskoposları delege kurulunu 4 Eylül 431 tarihinde Ruphinianus Sarayı'nda kabul etmiştir. Bir süre, Pulkheria'nın (450-453) sahip olduğu bu topraklar, Prokopius'dan öğrenildiğine göre, Iustinianos devrinin içlerinde başkomutan Belisarios'un mülkü olmuştur³⁴. Artık iyiden iyiye yıpranmış olan bu villa belki de üstün başarılarından dolayı komutana hediye edilmiştir. Fakat bu villada komutandan çok, adı aşk dedikodularına karışan çapkın eşi Antonina oturmuştur. Yapı VII. yüzyılın başlarında Khalkedon'u kuşatan Persler tarafından karargâh olarak kullanılmıştır. Persler villayı boşaltırken büyük bir ihtimalle yapıyı tahrip etmiştir. Fakat daha sonraları, uzun bir süre bu binanın kullanılmadığı anlaşılmaktadır. Artık kullanılmayacak derecede eskince İmparator VII. Konstantinos Porphyrogennetos (913-959) tarafından yıktırılarak Hiera (Hieraion) Sarayı'nın yenilenmesinin hemen ardından, eskisinden

³³ Pargoire, a.g.e., s. 458-460; Janin, a.g.e., 1950, s. 150-151; ay.yaz., a.g.e., 1923, s. 188-189; Semavi Eyice, "Rufinianai Sarayı", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 6, İstanbul, 1994, s. 345.

³⁴ Prokopius, a.g.e., s. 232-233; ayrıca Janin, a.g.e., 1950, s. 151.

çok daha büyük ve gösterişli bir yazlık sarayın inşa edildiği bilinmektedir. İmparator III. Nikephoros Botoneiates (1078-1081), VII. Mikhael Dukas'ın tahtını ele geçirmek üzere 1078 yılı ilkbaharında Konstantinopolis'e hareket ederek bu saraya gelmiş, *dramon* [δρόμων] yani hızlı imparatorluk gemilerinin gelmesi ve gereken hazırlıkların yapılması için birkaç gün burada kalmışlardır. Bundan ötürü yapının XI. yüzyılın sonlarına kadar kullanıldığı rahatlıkla söylenebilir. Askerler ve dava arkadaşları bu süre zarfında denizin ardındaki düzlükte çadırlar kurarak, hiçbir şey yapmadan burada konaklamışlardır³⁵.

Sarayın ve dolayısıyla daha önce bulunduğu yerdeki villanın konumu bilinmemekle birlikte, böyle bir yapının denize yakın bir yerde yer alması gerekir. Bunun nedeni buradaki arazinin engebesiz olmasıdır ve deniz manzarasına hâkim konumdaki yerler sahilde bulunmaktadır. Zaten eski yazılı kaynaklarda da bu durum desteklenmektedir. Bugün Mâbeyinci Râgıb Paşa'nın sahil köşkünün bulunduğu yer, bu sahil sarayı için en uygun yerdir. Daha önce de belirtildiği gibi, coğrafi yapısı değişmeden önce bu çıkıntıya, "Şapka burnu" denilmekteydi. Zaten bu köşk inşa edilirken bu mıntıkada eski mimari kalıntıların ve yapı elemanlarının (granitten büyük boyutlarda ve kalın sütun gövdeleri) olduğu saptanmıştı. Hatta kazı sırasında toprak altından lahitler de çıkarılmıştı. Bunlar herhalde Kutsal Havariler Kilisesi veya Hyposios Manastırı'nın kutsal addedilen arazisi içine (*temenos*) gömülen kişilerin mezarlarıydı. Prof. Dr. Yıldız Demiriz de Harem Köşkü olan köşklerinin bahçesi kazılırken bulunan ve daha sonra kaybolan bir sütun başlığından bahseder³⁶. Günümüzde Râgıb Paşa Köşkü'nün bahçesinde Bizans dönemine ait birkaç tane kırık mermer sütun gövdesi bulunmaktadır (F. 5).

Böyle büyükçe bir yerleşim yerinin içme suyu gereksinimini karşılayabilecek hacimde büyük bir su sarnıcının da bulunması gerekir. Prof. Dr. Yıldız Demiriz bu konuda bize yol göstererek, böyle bir sarnıcın, bir zamanlar ikâmet ettikleri, Ragıp Paşa'nın, kızı Tevhide Hanım için yaptırdığı köşkün bahçesinde (şimdi Ragıp Paşa Korusu Apartmanı'nın bahçesi) bulunduğunu belirtir. İçinde kayıkla dolaşılabilir büyükölçekte olan bu su toplama havuzunun derinliğini azaltmak amacıyla önce tabanı doldurularak seviyesi düşürülmüş, daha sonra üzeri örtülmüştür. Dikdörtgen şeklindeki bu büyük havuzun kısa kenarları yarım daire şeklindedir. Harç ve tuğlayla inşa edilmiş, iç yüzüne suyu sızdırmadan tutması için perdah atılmıştı.

Caddebostan'da, gerek saraya, gerekse diğer *profan* yapılara ait olması gereken bazı mimari parçalar, özel konutların bahçesinde korunmuş olduklarından

³⁵ Bryennios, *Tarihin Özü*, s. 140-141.

³⁶ Yıldız Demiriz, *Dünden Bugüne Caddebostan*, İstanbul, 2007, s. 75.

günümüze sağlam ulaşabilmişlerdir. Bunlar içinde tespit edebildiklerimiz şunlardır:

a) Reşit Bey Korusu apartmanının bahçesindeki sütun başlığı ve gövdeleri

Üzeri *akanthus* yaprakları ile bezeli olan bu başlık sepet şeklindedir. Kenarları 0.55 metre boyunda tabla, 0.32 metre çapında taban diski ve 0.43 metre yüksekliğindeki bu başlığın üst pervazında (*cavetti*) ve bilezik kısmında (*anule*) (V) yivleri bulunmaktadır (F. 6). Bu semtin yerlilerinden olan sanat tarihçisi Prof. Dr. Yıldız Demiriz, Reşit Bey Korusu apartmanının bahçesinde durmakta olan mermer bir sütun başlığını kitabında yayınlamış olup, bu sütun başlığının VII. yüzyıla ait olabileceğini belirtmiştir³⁷. Aynı bahçenin içinde, oldukça kaliteli mermerden yapılmış bazı kırık sütun gövdesi parçaları da bulunmaktadır (F. 7). Bunlardan birinin gövdesi, dışarıya doğru küçük bir çıkıntı teşkil edecek biçimde yontulmuştur.

b) Villa Park apartmanın bahçesi içindeki sütun başlığı

Aynı caddenin üzerinde, Villa Park adlı apartmanın bahçesi içinde bulunan, oldukça sağlam durumdaki mermer bir sütun başlığıysa çift sıra *akanthus* yapraklarıyla süslenmiş V. yüzyıla ait Korint tarzında klasik tipte bir başlıktır (F. 8).

c) İskele sokağının yakınındaki köşkün bahçesindeki parçalar

Sahilden bir miktar iç kısımda, Bağdat caddesine uzanan İskele yolunun üzerinde çeşitli kazılar sırasında bulunan VI. yüzyıla ait sütun başlıkları buradaki dini yapılara ait olmalıdır. Denize yakın bir noktada, İskele sokağının yakınındaki yan yolda harap bir köşk bulunmaktadır. Bu yapı Caddebostan'da günümüze ulaşabilen yegâne ahşap konut olup, bunun bahçesinde iki tane mermer Bizans sütunuyla bir sütun kaidesi bulunmaktadır. Bunlar üslupları ve dönemleri birbirinden farklı strüktürel malzemelerdir. Biri IV-V. yüzyılların özelliklerini veren klasik tipte, Korint üslubunda bir sütun başlığı (F. 9), diğeryse *impost* tipinde bir başlıktır (F. 10). Bu son iki parçanın taş dekorasyonu sanki yarım kalmış izlenimi verir. Taban çapı 0.46 metre, yüksekliği 0.53 metre olan Korint üslubundaki sütun başlığının üzeri *akanthus* yaprakları ile süslenmiştir. Kaidenin taban ölçüleri, 0.70 x 0.70 metre boyutlarındadır. *İmpost* başlık, köşelerinde iyonik volütler bu-

³⁷ Demiriz, a.e., s. 75-76.

lunan bir yastığın üzerinde yükselir. 0.41 x 0.41 metre boyutlarındaki kare biçimli bu yastık üzerinde yekpare olarak yer alan taşıyıcı blok dikdörtgenler prizması şeklindedir ve taban kenarları 0.56 x 0.50 metre, kemer ayağıyla bağlantılı kısmı 0.85 x 0.70 metre boyutlarındadır. Bu sütun başlığının VI. yüzyıla ait olduğu söylemek mümkündür. Ters dönmüş durumdaki klasik bir sütun kaidesi oldukça sağlam durumdadır (F. 11).

DİNSEL YAPILAR

Kutsal Havariler Kilisesi ve Hypaseos Manastırı:

İçinde havarilerden Aziz Petrus ile Pavlos'un Roma'dan getirilmiş olan röliklerinin korunduğu, bu sebeple bir *martyrion* (μαρτύριον) olma özelliğini taşıyan Kutsal Havariler Kilisesi'nin banisi (*ktetores*) Ruphinus idi. Ruphinus'un Hıristiyanlığı kabul ettikten sonra, muhtemelen konsilliğe atandığı 392 yılında inşa ettirdiği bu yapının mimarisiyle ilgili bilgi yoktur. Sadece, tarih yazarı Theophanes'in zeylini yazan yazarı belirsiz tarih kitabında belirtildiğine göre bu kilise imparatorluk sarayına bitişik konumdaydı. Bu yapıya kısaca Apostoleion (ἀποστολείον) denilmekteydi. Ama “ἅγιον ἀποστολείον”, veya “οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι” ya da “ὁ οἶκος τῶν ἁγίων ἀποστόλων” diye de anılmaktaydı. Daha önce de belirttiğimiz gibi, bu kilise 403 yılında Patrik Ioannes Khrysostomos'un azli için toplanan *synod*'a ev sahipliği yapmıştı. Bu durumda, Kutsal Havariler Kilisesi'nin boyut itibariyle küçük bir yapı olmadığı rahatlıkla söylenebilir. İmparator VII. Konstantinos Porphyrogenetos sarayı yeni baştan inşa ettirirken bu kiliseyi de onartmıştır. X. A. Sideridis, Ruphinianus'daki Kutsal Havariler Kilisesi'nin ruhanîlerinden biri olduğunu tahmin ettiği bir din adamının mezar taşını yayımlamıştır³⁸.

Bu kilisenin bitişiğine, yine Ruphinus tarafından 393 yılında yaptırılan manastıra³⁹ Mısır'dan getirilen din adamları yerleştirilmişti. Bu Mısırlı rahiplerden Ammonios adındaki din adamı manastırın başrahibiydi. Kendisi kısa bir süre sonra bu manastırda ölmüş ve aynı yere gömülmüştür. Bu kompleks dikdörtgen biçimli bir avlunun dört bir yanındaki keşiş odaları ve bir dua odasından meydana geliyordu. Khalkedon yönünden geldiğinde, çevre duvarındaki bir kapıdan içeriye giriliyor, bahçesinde bir süre yürüdükten sonra, önce kiliseye, daha sonra da manastıra varılıyordu. Bu manastırın ömrü uzun olmamış, Ruphinus'un 395 yı-

³⁸ Sideridis, “Πού εκειντο τα Όνωράτου?”, *Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος*, 30 (1908), s. 219.

³⁹ Janin, *Les églises et les monastères des grands centres byzantins*, Paris, 1975, s. 36-40; ay. yaz., a.g.e., 1923, s. 184-188.

ında vefatının ardından terk edilmiş, bina kısa bir süre içinde bakıma muhtaç hale gelmiştir. Manastır V. yüzyılın başından itibaren, ikinci banisi olan Hyposeos'un adıyla anılmaya başlamıştır.

Hyposeos, aslen Frigyalıdır⁴⁰. Doğum yılının 366 yılı civarında olduğu sanılmaktadır. Çocukluğunda ailesi Trakya'ya yerleşmiş, ilk eğitimini skolastik düşünceye sahip olan babasından almıştı. Ergenliğe eriştiğinde, babasıyla yaptığı bir tartışma sonrasında Trakya'daki evini terk ederek çobanlık yapmaya başladı. Sesi son derece güzeldi, bu sebeple din adamı olmaya karar verdi ve on dokuz yaşında Trakya'da Halmyrissos'daki tahkimli bir manastıra girerek keşiş oldu. Yalnız yaşıyordu ve hastalara, bakıma muhtaçlara hizmet ediyordu. Ioannes Khrysostomos'a büyük bir saygı ve sevgi besliyordu. Bu manastırın kurucusu, aslında Ermeni asıllı bir asker olan Ionas'ın sağ kolu oldu. 400 yılına doğru babasıyla barışmasından sonra Ionas ile birlikte başkente gitti. Ionas kent içinde kalmasına rağmen Hyposeos yanına Moschon ve Timoty adındaki iki yoldaşını alarak harap olmuş durumdaki bu yapıya yerleşmiş, manastırı onartmış ve 406 yılında başrahip (*hegoumenos*) olmuştur. Yaklaşık kırk yıl bu manastırda inziva hayatı sürmüştür, bu süre zarfında pek çok taraftarı olmuştur. "Mesih'in Âlimi" olarak nam salmış, kehanetleriyle saygı görmüştür. Çok tanrılı dönemin geleneklerine karşı (özellikle Artemis kültü) uğraş vermiş, Pagan kaynaklı olimpiyat oyunlarının yeniden düzenlenmesi önerisini Vali Leontios engellemiştir. Ephesos Konsili'nin öncesinde Nestorianizm'in önde gelen rakiplerinden biri ve bu sapkınlığa karşı koyan *laura* (hücre) örgütlenmesinin liderlerinden olmuştur. Nasturîler tarafından tehdit edilen Aziz Aleksandros Akimetes'e destek çıkmış ve onu barındırmıştır. Hyposeos, Pargoire'ın görüşüne göre 30 Haziran 446 tarihinde, yaklaşık seksen yaşında iken bu manastırda ölmüş ve Ammonius'un mezarının yanına gömülmüştür⁴¹.

Hyposeos'un yaşamının, müridi Kallinikos tarafından kaleme alındığı ve bu notların, daha sonra, büyük bir olasılıkla VI. yüzyılın içinde, kimliği meçhul bir kişi tarafından düzenlenerek yazım hatalarının Süryânî lehçesiyle düzeltildiği anlaşılmıştır. Yani Hyposeos, yaşamı hakkında yazılı kayıtlar (*vita*) bulunan bir din adamıdır. Bu konuda araştırmaları olan Bartelink, bu metnin özellikle başlangıç kısımlarının çok fazla gerçeği yansıtmadığını, fakat 447-450 yılları arasında kapsayan kısmın güvenilir bilgilerle dolu olduğunu belirtir⁴². Bu azizin yortusu

⁴⁰ John J. Delaney, *Dictionary of Saints*, New York, 1980, s. 295; Alexander P. Kazhdan, "Hypatios of Rouphinianai", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, C. 2, New York, 1991, s. 963.

⁴¹ Pargoire, *a.g.e.*, s. 451.

⁴² Callinicos, *Vie d'Hypatios*, (Ed. ve Fransızca'ya çeviri: G. J. M. Bartelink), Paris, 1971; Bartelink, "Text Parallels between the *Vita Hypatii* of Callinicos and the Pseudo-Macariana", *Vigiliae*

17 Haziran'dır.

Simeon Methaprastes'in kaleme almış olduğu "Aziz Euksentios'un Yaşamı"nın anlatıldığı metinde (*vita*) kaydedildiğine göre, İmparator Markianus, Aziz Euksentios'u 451 yılının Ekim ayı başında Khalkedon Konsili'ne davet etmişti. Aziz o sırada Oksias dağında yaşamaktaydı. Yaşlılığının yanı sıra son derece hasta olduğundan bir manda tarafından çekilen bir tahta arabada, sedye gibi bir yatağın içinde yolculuk etmiştir. Sigides [Σιγίδες] köyü, Aziz Thalalaios [Θαλαλαίος] Manastırı ve Philos [Φίλιος] Manastırı'nda mola verilmek suretiyle⁴³ bir saatte Ruphinianus'a (ya da sahile) gelen Euksentios'u buradan almaları için imparator, oraya bir *dramon* (hızlı ve sağlam imparatorluk kayığı) göndermiştir. Aynı azizin şehre ikinci gelişi sırasında kısa bir süre bu manastırdaki konuk evinde (*dormitorium, ksenodokheion*) ağırlanmıştı. Dönüşünde yine Philos'daki Vaftizci İoannes'e (Hagios İoannes Prodromos) ithaf edilen manastırı ziyaret etmiştir. Manastırın VI. yüzyılda sağlam olduğuna dair ipuçları bulunmaktadır. 536 yılı konsiline Khalkedon'dan giden kırk manastırın başrahipleri arasında, Patrik Menas aracılığıyla konsil kuruluna gönderilen belgede bu manastırın başrahibi Sabatios'un adı da geçer. Fakat bu dinsel toplantının sonunda hazırlanmış olan çok imzalı belgeye okuma-yazması olmayan Sabatios'un yerine yardımcısı olan rahip imza atmıştır.

Hyposeos Manastırı'nın tahrip oluşu Hyposeos'un vefatından sonra manastırın bakımsız kalmasıyla bağlantılıdır. Kendisinin ölümünün ardından Kıptî rahiplerin bir kısmı 395 yılının son ayı içinde, bir kısmı ise 396 yılının başında memleketlerine gittiler. Bu tarihten sonra manastır kısa sürede yine harabe halini almıştır. 950 yılında bu kez Patrik Theophylaktos (933-956) manastırı onartmıştır⁴⁴. Manastırın adı çok fazla anılmasa da dinsel aktivitesi devam etmiş, Latin işgalinden sonra fazla dayanamamış ve 1215-1225 yılları arasında rahipleri teker teker manastırı terk etmişlerdir. Herhalde başkentten uzağında, himayeden yoksun bu dinsel yapı Latin saldırılarından (*polemeisthai*) dolayı zarar görmüş, yağmalanmıştı. Manastırın sonunu hazırlayan bu olayların ardından bir süreliğine Pera'daki Aziz Angelos Manastırı'na bağlanan yapı, sur dışındaki güvencesiz pek çok bina gibi kaderine terk edildi. 5 Ocak 1234 tarihinde Smyrna (İzmir) ile Nymphaion (Kemalpaşa) arasındaki Meryem'e ithaf edilmiş olan Theoto-

Christianae, 22 (1968), s. 128-136.

⁴³ Aziz Euksentios'un yolculuğu sırasında durak noktaları olan bu yerler Başbüyük ile Caddebostan arasında yer almalıdır. Janin'e göre Sigides Maltepe-Caddebostan yolu başında, Philios İoannes Kilisesi ise bu yolun üzerinde, tam olarak belirlenememiş bir yerdedi. Bkz. Janin, **a.g.e.**, 1950, s. 461 (Sigides) ve 458-459 (Philios).

⁴⁴ Pargoire, **a.g.e.**, s. 457-458.

kos Lembiotissa [Θεοτόκος Λεμβιώτισσα] veya kısaca Lembos [τῶν Λέμβων] Manastırı'nın mülküne katıldı. Janin'in yazdığına göre, bundan iki yıl sonra Mart ayının içindeyse Pylopythia [Πυλοπύθια] yakınındaki Zigrizta Manastırı tarafından eksikleri giderildi, yardımda bulunuldu⁴⁵. XIII. yüzyılın ortalarından sonra, Hyposeos Manastırı'nın adına tarihi kaynaklarda rastlanmamaktadır.

Ruphinus'un [Ῥουφινους] mausoleumu (anıt mezarı) da önemli bir bina olarak kompleksin içinde yer alıyordu. Fakat daha önce de belirtildiği gibi bu saldırı sırasında Ruphinus'un bedeni paramparça edilmiştir. Ayrıca cesedinin denize atılmış olduğu rivayet edildiğinden, bu mezar yapısının hiç kullanılmamış olması kuvvetle muhtemeldir.

Hyposeos Manastırı'nda elli civarında din adamı görev yapmaktaydı. Manastırın özelliklerinden biri, din adamlarının ciddi anlamda emekçi bir topluluk durumunda olmasıdır. Manastırın din adamları yünlü giysiler ve sepetler örüyordu. Kompleksin içinde yer aldığı geniş bağda ve sebze bahçesinde işçi gibi çalışıyorlardı.

Bu önemli dinsel tesisin yeri kesin olarak bilinmemektedir. Hyposeos Manastırı'nın yeri herhalde bugünkü Bağdat caddesi ile sahil şeridi arasındaki bir yerdeydi. Çünkü Nestorius İstanbul patrikliğine atandığında Antakya'dan başkente gelirken bu manastırın önünden geçmişti. Bundan da anlaşılacağı gibi manastır kervan yolunun hemen üzerindeki bir menzil noktasında yer alıyordu. Bu durumda imparatorun doğuya sefere giderken ve seferden döndüğünde, şehrin baş yöneticisi (*praefectus-eparthos*) tarafından törenle karşılanmasının (*apantesis*) ardından, şayet sefer başarılı geçmişse, şükür duası yaptığı dinsel yapılardan biri olmalıdır.

Çaddebostan'ın kuzeyinde, Erenköy'ün aşağı kesiminde Bizans dönemine ait bazı arkeolojik bulgular ele geçirilmiştir. 1885 yılının sonlarında Erenköy tren istasyonunun Bağdat caddesine inen kesiminde, denize yakın bir yerde ortaya çıkartılmış olan uzun duvarlar, duvar işçiliğinden anlaşıldığına göre bir Bizans yapısına ait olmalıdır. Doğu-batı yönünde uzanan bu duvarların uzunca bir binaya ait olduğu anlaşılmaktaydı. Günümüze ulaşamamış olan bu mimari kalıntıların

⁴⁵ Janin, Pylopythia civarındaki bu yapının Yalova yakınında, şimdiki Koruköy'de olduğunu belirtir. Janin, **a.g.e.**, 1923, s. 188. Manuel Gédéon, Pylopythia'nın Yalova ve civarının genel adı olduğunu söyler: **Ἐγγραφοὶ λίθοι καὶ κεραμῖα**, İstanbul, 1892, s. 12, 14; keza Arif Müfit Mansel, **Yalova ve Civarı**, İstanbul, 1936, s. 16. Koruköy'ün ise Soteropolis [Σωτηρόπολις] olduğu kabul edilir (Gédéon, **Ἐγγραφοὶ ...**, s. 12). Patrikhane'de bulunan 1236 tarihli bu belgede manastırın (veya kilise) adı Ziglitza (Çığlıca) olarak geçer ki, bu ismin "Çınarcık" adıyla benzerlik göstermesi gözden kaçırılmamalıdır.

dışında aynı yerde bazı yazıt, sütun gövdesi ve başlıkları ile mozaik taneleri, cam parçaları bulunmuştur.

X. A. Sideropoulos'un bu yapının civarında yaptığı incelemenin ardından hazırladığı raporda; sahilden bin adım kadar içeride bir yapı harabesi, bir kuyu ve sütun parçaları görmüş olduğu kayıtlıdır. Korint tarzında bir sütun başlığı, üzerinde yazı bulunan (damgalı) tuğlalar dışında, yapıdan 200 metre kadar ileride, denize doğru uzanmakta olan bir fosseptik kanalının bulunduğunu saptamıştır⁴⁶.

Janin'in, özel bir arazinin içinde gördüğü şapel kalıntısı çok büyük bir olasılıkla bu yapıydı. Janin, bu mimari kalıntının çok büyük bir olasılıkla Hypaseos Manastırı'nın Patrik Theophylaktos tarafından yenilenmiş olan bir parçası olmasının muhtemel olduğunu, fakat Kutsal Havariler Kilisesi'ne ait olamayacağını bildirir. Déthier kalıntılarına rastlanan aynı binanın Aziz Autonomos Manastırı'na ait olduğunu ileri sürer. İmparator Mavrikios isyancıların elinden kurtulmak için bu manastıra sığınmıştı. Ama bu manastırın Marmara denizinin güney sahili yakınındaki bir tepenin üzerinde bulunduğu ortaya çıkartılmıştır⁴⁷.

Kesin olarak bilinen, Hypaseos Manastırı'nın Anadolu'ya uzanan ana yolun üzerinde yer alan çok önemli bir menzil (*mensio*=σταθμός) noktası üzerinde olduğudur. İmparatorun ulakları burada dinlenir, yorulan atlarını yenileriyle değiştirirlerdi. Başkenti Nikomedia'ya bağlayan bu yolun hemen hemen şimdiki Bağdat caddesinin güzergâhında olduğu anlaşılmaktadır. Bu noktadan kuzeye doğru talî bir yolun olması mümkündür. Ramsay, Aziz Hypaseos'un Ruphinianus veya Drys diye anılan manastırdan hareket ederek, uzun yolculuğun günah sayıldığı Kalatos [Κάλαθος] yortusunda Bithinia'nın iç kesimindeki Rhibas nehri (Riva deresi) üzerindeki papazları ziyarete gittiğini kaydeder⁴⁸. Bu yolun sahile yakın kısımları bakımlı kullanışlı olabilir fakat çok büyük bir ihtimalle iç kısımlara doğru çevresi yabancı bitkilerle sarılmış kullanışsız bir patikaydı. Böyle bir yolun varlığını işaret eden bazı ipuçları mevcuttur⁴⁹.

⁴⁶ X. A. Sideropoulos, "Ναός τῶν Ἱερομαρτυροῦ Ἀυτονομοῦ", *Ἑλληνικός Φιλολογικός Σύλλογος*, 17, (1886), s. 122-124.

⁴⁷ Janin, *a.g.e.*, 1923, s. 190. Déthier'nin bu yapı kalıntısı için Aziz Autonomos Manastırı olduğu fikrine karşı çıkan Aleksandros Paspates ise bu manastırın yerinin İzmit'in karşısındaki "Soreois" bölgesi olduğunu yazar. Bkz. "τά ἀνατολικά προάστεια τῶν Βυζαντινῶν", *Ἑλληνικός Φιλολογικός Σύλλογος*, C. 12, 1877-1878, s. 43-52; Clive Foss da aynen bu fikirdedir. Bu yapıyla ilgili düşünceleri: "St. Autonomos and his Church in Bithinia", *Dumbarton Oaks Papers*, 41 (1987), s. 187-198.

⁴⁸ Ramsay, *a.g.e.*, s. 206.

⁴⁹ İlkçağda Drys'i kuzeye bağlayan, daha sonra Bizans döneminde de kullanılan bir sütunlu yola (*embolos*) ait olmaları muhtemel sütun parçaları bulunmuştur. Bunlar hemen hemen Tanzimat caddesinin güzergâhında güneydoğu-kuzeybatı doğrultusunda uzanarak Merdivenköy'e yönelen bir Bizans yolunun varlığını ortaya koyar. Neolitik çağdan beri iskân edilmiş olan Merdivenköy'ün

Kervan yoluyla limanın arasında, tabanı düzgün taş döşemeli genişçe bir sütunlu yolun (*embolos*) olması mümkündür. Semavi Eyice, Erenköy'den Caddebostan iskelesine inen yolun solundaki bir villanın bahçesinde bir zamanlar, Bizans dönemine ait çeşitli mimari parçaların bulunduğunu yazar⁵⁰.

Aziz Mikhael ve Romain Kilisesi:

Ruphinianus'ta, bu büyük dini tesisin yanı sıra daha önce de belirttiğimiz gibi, Aziz Mikhael ve Romain adlarına yapılmış bir kilise daha bulunmaktaydı. Daha önce sözü edilen imzalı evrakta Ruphinianus'taki Aziz Mikhael ve Romain Kilisesi'nin adı da geçmektedir. Bu yapıyla ilgili ne yazık ki bundan başka bir bilgi yoktur.

Bağdat caddesinin kuzey yakasındaysa V. yüzyıla ait sütun başlıkları ve gövdesinin parçalarıyla sütun kaideleri bulunmaktadır⁵¹. Bunlar Hamam sokağındaki, yıkılarak yok olmuş olan İzzet Paşa Köşkü'nün bahçesinde duruyordu. Günümüze ulaşmamış olan bu köşkün yerinde 1978 yılında yapılan büyük bir apartman bulunmakta olup, sözü edilen mimari parçalar yine aynı bahçede dekoratif amaçla kullanılmaktadır. Bahçede iki kalın granit sütun gövdesi iki parçaya ayrılmış durumdadır (F. 12-13). Bundan başka, birbirinin benzeri olan iki tane *impost* tipinde mermer sütun başlığı vardır (F. 14-15). Bu iki parçanın kenar kıvrımlarında sade bitkisel bezemeler bulunmaktadır. Yıllar önce Erenköy Ethem Efendi caddesinin (İstasyon caddesi) kenarında, Bağdat caddesinden Erenköy

Hıristiyanlık döneminde de boş olmadığı anlaşılır. Bedi Şehsuvaroğlu'nun dediğine göre, o dönemde suyu bol olan bu bölgeye "Kutsal Analar Ülkesi" anlamına gelen "Hagios Mamanos" deniyordu (bkz. Şehsuvaroğlu, **Göztepe**, İstanbul, 1969, s. 50). Burada İmparator III. Andronikos Palaiologos'un av köşkünden başka bir de kadınlar manastırı vardı. Belki de bu manastıra ait olan bazı mimari kalıntılar halen mevcuttur. Bkz. Enis Karakaya, "Merdivenköy'deki Bizans Manastırına Dair", **Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi**, 15, (2000), s. 40-42. İmparatoriçe Eirene 802 yılının başlarında, tahttan indirilmesinin ardından bir süre Forum Bovis'in (Aksaray meydanı) civarındaki Eleutherion [Ελευθερίων Sarayı'nda oturdu. Daha sonraları ise, Prinkipos'a (Büyükkada), kendisinin yaptırmış olduğu manastıra gönderilmeden önce kısa bir süre bu manastırda kalmıştı (bkz. "Göztepe", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. 3, İstanbul, 1994, s. 414). Ruphinianus iskelesine getirilen imparatoriçenin sözü edilen yolu kullanmış olması gerekir. Şahkulu Dergâhı'nın kuzeybatısında, Uzunçayır bölgesinde, D-100 karayolunun kenarında, Devlet Malzeme Ofisi binasının karşısında da 2006 yılındaki kazılarda uzun bir Bizans duvarı ortaya çıkmıştır.

⁵⁰ Semavi Eyice, **Bizans Devrinde Boğaziçi**, İstanbul, 2007 (ikinci baskı), s. 46. Rahmetli Yıldız Demiriz'in bahsettiği, harap bir evin bahçesinde duran, ama şimdi nerede olduklarını bilmediği parçalar aynı sütun başlıkları olmalıdır: bkz. **a.g.e.**, s. 76.

⁵¹ Bu mimari parçalardan bahsederek bize ipucu veren, Celâleddin Germiyanoglu'nun çok değerli makalesindeki notlardır ("Maltepe-Orhantepe (Bryas)", **Akşam**, 20 Nisan 1950). Bu makale, maalesef bu araştırmacının "Kadıköyü'nün Tarihi" adını vermeyi düşündüğü, fakat yayımlamadığı kitabının bir bölümünü teşkil etmekteydi.

tren istasyonuna doğru giderken sol kolda kalan, sözünü ettiğimiz bu bahçeye çok yakın bir yerde bulunan bir köşkün bahçe kapısının babası üzerinde mermer bir *impost* başlık durmaktaydı. Bu başlığın da aynı tarzda olması bu sütunların topluca aynı yapıya ait olabileceği ihtimalini yükseltir. Bu *impost* başlığın da ilgi çekici ve onu özel yapan tarafı üzerinde bitkisel bezemelerin olmasıydı⁵². Aslında *impost* başlıklar genellikle üzeri bezemesiz, en fazla bir haç kabartması ihtiva eden mimari elemanlardır. Ne yazık ki, diğer köştekteki bu nadir parça kaybolmuş-tur ve üç parçayı karşılaştırma olanağı kalmamıştır.

Anlaşıldığı kadarıyla Ruphinianus'daki dini yapılardan biri (Aziz Mikhael ve Romain Kilisesi) bu sözünü ettiğimiz yerde, yani limanın biraz uzağında, daha içeride inşa edilmişti. Bunun sebebi şu şekilde açıklanabilir. Hamam sokağında, 1978 yılına kadar toprak altından çıkan çok gür bir kaynak suyu mevcuttu⁵³. Hatta Tütüncü Mehmed Efendi'nin, Göztepe Tren İstasyonu yakınındaki camisine gelir getirmesi için inşa ettirdiği hamamı, küçük külliyesinden oldukça uzaktaki bu noktada yaptırmış olmasının gerekçesi bu doğal su kaynağı olmalıdır⁵⁴. Bu bölgede yapılan yeni binalar ve yıkımlar sırasında bu pınar kurumuş, tıpkı hamam gibi yok olup gitmiştir. İşte Aziz Mikhael ve Romain Kilisesi de, buradan fışkıran bir kutsal suyun (veya sonradan kutsanan suyun) yakınına kurulmuş olmalıdır. Sonuç itibarıyla bulunduğu yer, hem kervan yoluna, hem de Ruphinianus iskelesi ve limanına çok uzak bir nokta değildir. Ve yine çok büyük bir olasılıkla burası Hypaseos Manastırı'na bağlı bir yapıydı. Şayet mevcut sütun başlıkları bu yapıya ait ise, Aziz Mikhael ve Romain Kilisesi'ni VI. yüzyılın içine tarihlemek de olasıdır.

Aziz Hypaseos'un *vita*'sında, Ruphinianus'un çok yakınında Eletherou [τά Ἐλευθέρου] adında bir yerin olduğu belirtilir. Konumuyla ilgili hiçbir şey bilinmeyen bu köy ya da mahallenin V. yüzyılda mevcut olduğu anlaşılıyor. Adı daha geç tarihli metinlerde görülmektedir⁵⁵.

Göztepe'den daha batıda, Çiftahavuzlar'a doğru olan mıntıkada arkeolojik bir ize rastlanmamıştır. Fakat Çiftahavuzlar'da, günümüzde Büyük Kulüp'ün (Circle d'Orient) kiracı olarak kullanmakta olduğu yapının bugün idare binası olan Hacı Bekir Köşkü'nün (veya yalısı) bahçesinde de mermer sütun başlıkları

⁵² Semavi Eyice, *a.g.e.*, 2007, s. 46. Germiyanoğlu'nun bahsettiği de aynı sütun başlığı olmalıdır. *Akşam*, 20 Nisan 1950.

⁵³ Bu köşkten ve kaynağı belli olmayan, yaz-kış kesintisiz olarak akan sudan Dr. Müfid Ekdal bahsetmektedir (*Bizans Nekropolünde İlk Türk Köyü Kadıköy*, İstanbul, 1996, s. 406-407; ay. yaz., *Kadıköy Konakları*, İstanbul, 2005, s. 282-283).

⁵⁴ M. Nermi Haskan, *İstanbul Hamamları*, İstanbul, 1995, s. 285-286.

⁵⁵ Janin, *a.g.e.*, 1950, s. 452.

(F. 16) bulunmaktadır⁵⁶. Bunlar birbirinden değişik üslûplarda, farklı şekillerde, hatta bir kısmı dönem uyumsuzluğu gösterdiğinden, yerel buluntudan daha çok koleksiyon amacıyla bir araya getirilmiş malzemeler oldukları izlenimini verirler. Bunun bitişiğindeki Cemil Topuzlu Köşkü'nün ön kısmında yakın bir zaman öncesine kadar mermer sütun başlıkları vardı. Bunlar çok büyük bir olasılıkla, daha sonraları komşusu olan Hacı Bekir Köşkü'ne taşınmış olmalıdır. Günümüzde bu köşkün bahçesinde durmaktadır. Fakat bu sütun başlıkların bu bölgeye ait malzemeler olmadığı, süsleme amacıyla bu bahçeye konuldukları anlaşılmaktadır. Belki de Bebek'ten uzun yıllar önce bir köşkün bahçesine taşındığı bilinen işlenmiş parçalardır. Anonim bir makalede Bebek'te bulunan bazı mimari parçalar ve sütun gövdelerinin Göztepe'de bir köşkün bahçesine götürüldüğü bilgisi bulunmaktadır⁵⁷. Bu yazıda söz konusu parçaların cinsi, üslûbu, tarihi veya daha başka özellikleriyle ilgili hiçbir bilgi verilmemiştir. Sözü edilen parçalar belki de bunlardır.

Bu köşkün karşısında, semte adını veren havuzlar, bir ayazmadan geldiği söylenen ve yer altındaki Bizans künkleri aracılığıyla taşınan suyla doluyordu. Yolun altından geçmek suretiyle, karşı taraftaki Cemil Topuzlu Köşkü'nün havuzuna da su verdikten sonra fazla suyunu köşkün önünden denize boşaltmaktaydı⁵⁸.

Caddebostan ve civarında, köşkerin, villaların, bahçelerinde dekoratif amaçla kullanılan, Ruphinianus'a ait daha başka mimari parçaların (özellikle sütun başlığı) olması muhtemeldir. Fakat bunların içlerinde inceleme yapabilmek bugün için kolay değildir. Bu kısa yazıda varlıklarını haberdar etmeye çalıştığımız dağınık durumdaki bu mimari elemanların bir kısmı özel konutlarda koruma altına alınmışsa da, bir kısmı ortalık yerde, kaybolmaya müsait durumdadır⁵⁹. Son söz olarak, bu korunmasız parçaların buldukları yerden alınarak, küçük bir açık hava müzesi durumuna getirilmesi mümkün olan Göztepe Semt Parkı'nda, yakın bir zaman öncesinde başka bir parka taşınmış olan diğer parçalarla birlikte sergilenmesinin yararlı bir hizmet olacağı kanısını taşımaktayım.

⁵⁶ Demiriz, a.g.e., s. 76.

⁵⁷ "Bosporus Christianus, II- Golf von Nicomedien und asiatisches Ufer", **Bosporus**, yeni seri, 6 (1911), s. 82. Prof. Dr. Semavi Eyice bu yazının Andreas David Mordtmann tarafından kaleme alınmış olabileceğini belirtir: Bkz. Eyice, a.g.e., 2007, s. 46.

⁵⁸ Nevra Bucak, **Rufinia'dan Çiftehavuzlar'a**, İstanbul, 2010, s. 22.

⁵⁹ Şu makalede, İstanbul'un sur dışındaki Bizans dönemine ait mimari materyallerinin korunmasıyla ilgili önerilerim vardı: Enis Karakaya, "Sur Dışı Bizans Yerleşmeleri İle İlgili Koruma Amaçlı Bir Rapor", **60. Yaşında Sinan Genim'e Armağan-Makaleler**, (Ed. Oktay Belli-Belma Barış Kurtel), İstanbul, 2005, s. 424-441. Bu yazıda, Caddebostan, Göztepe ve yakın civardaki objelere de kısaca değinilmişti (bkz. s. 431).

KAYNAKÇA

- Ahmet Rasim, **Marmara Denizi Kılavuzu**, İstanbul, 1931.
- Anonim (Andreas David Mordtmann ?), “Bosporus Christianus, II- Golf von Nicomedien und asiatisches Ufer”, **Bosporus**, yeni seri, 6 (1911), s. 82.
- Anonim, “Göztepe”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. 3, İstanbul, 1994, s.414.
- Bailly, Auguste, **Bizans Tarihi**, çev. Haluk Şaman, İstanbul, thz.
- Bartelink, G. J. M., “Text Parallels between the *Vita Hypatii* of Callinicus and the Pseudo-Macariana”, **Vigiliae Christianae**, 22 (1968), s. 128-136.
- Bayladı, Derman, **Bizans'ta Üç İmparatoriçe Theodora-İrini- Zoe**, İstanbul, 2009.
- Bucak, Nevra, **Rufinia'dan Çiftehavuzlar'a**, İstanbul, 2010.
- Delaney, John J., **Dictionary of Saints**, New York, 1980.
- Demiriz, Yıldız, **Dünden Bugüne Caddebostan**, İstanbul, 2007.
- Deveciyan, Karakin, **Türkiye'de Balık ve Balıkçılık**, sadeleştiren Erol Üyepazarcı, İstanbul, 2006.
- Dvornik, Francis, **Konsiller Tarihi İznik'ten II. Vatikan'a**, çev. Mehmet Aydın, Ankara, 1990.
- Ekdal, Müfid, **Bizans Nekropolünde İlk Türk Köyü Kadıköy**, İstanbul, 1996.
- Ekdal, Müfid, **Kadıköy Konakları**, İstanbul, 2005.
- Evren, Burçak, **İstanbul'un Deniz Hamamları ve Plajları**, İstanbul, 2000.
- Eyice, Semavi, “Rufinianai Sarayı”, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. 6 (1994), s. 345.
- Eyice, Semavi, **Bizans Devrinde Boğaziçi**, (ikinci baskı), İstanbul, 2007.
- Foss, Clive, “St. Autonomus and his Church in Bithinia”, **Dumbarton Oaks Papers**, 41 (1987), s. 187-198.
- Gédéon, Manuel, **Πατριαρχικοί Πίνακες**, Constantinople, 1844.
- Gédéon, Manuel, “Κωνσταντινούπολις”, **Λεξικόν ιστορίας καί γεωγραφίας**, (Ed. Boutriyas ve Karidis), C. 3, Constantinople, 1869-1890, s. 979.

- Gédéon, Manuel, “Ρουφινιαναί”, **Λεξικόν ιστορίας καί γεογραφας**, C. 4, 1888, s. 297.
- Gédéon, Manuel, **Έγγραφοι λίθοί καί κεραμία**, İstanbul, 1892.
- Germiyanoğlu, Celâleddin, “Caddebostanı-Ortaçağda İstanbulun Anadolu Ciheti Yazlıkları”, **Akşam**, 1 ve 3 Mart 1950, s. 3, 7.
- Germiyanoğlu, Celâleddin, “Caddebostan”, **Akşam**, 1 Mart 1950.
- Germiyanoğlu, Celâleddin, “Maltepe-Orhantepe (Bryas)”, **Akşam**, 20 Nisan 1950.
- Gregory, Timothy E., “Rufinus”, **The Oxford Dictionary of Byzantium**, C. 3, New York, 1991, s. 1815.
- Greswenor, Edwin Augustus, **Constantinople**, C. 1, Londra, 1895.
- Gyllius, Petrus, **İstanbul Boğazi**, çev. Erendiz Özbayoğlu, İstanbul, 2000.
- Hammer-Purgstall, Joseph Freiherr von, **Constantinopolis und der Bosporos**, C. 2, Pesth, 1822.
- Haskan, Mehmet Nermi, **İstanbul Hamamları**, İstanbul, 1995.
- İnciciyan, Gugas V., **Boğaziçi Sayfiyeleri**, (Orhan Duru'nun düzelti ve notlarıyla), İstanbul, 2000.
- Janin, Raymond, “La banlieue asiatique de Constantinople IV- Rufinianes (Djadj-Bostan)”, **Échos d'Orient**, 22 (1923), s. 182-190.
- Janin, Raymond, **Constantinople Byzantine**, Paris, 1950.
- Janin, Raymond, **Les églises et les monastères des grands centres byzantins**, Paris, 1975.
- Karakaya, Enis, “Merdivenköy'deki Bizans Manastırına Dair”, **Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi**, 15, (2000), s. 40-42.
- Karakaya, Enis, “Sur Dışı Bizans Yerleşmeleri İle İlgili Koruma Amaçlı Bir Rapor”, **60. Yaşında Sinan Genim'e Armağan-Makaleler**, (Ed. Oktay Belli-Belma Barış Kurtel), İstanbul, 2005, s. 424-441.
- Kazhdan, Alexander Petroviç, “Hypatios of Rouphinianai”, **The Oxford Dictionary of Byzantium**, C. 2, New York, 1991, s. 963.
- Konstantios, **Κωνσταντινάς παλαιά καί νεωτέρα ήτοι παλιγραφή Κωνσταντινουπόλεως**, Viyana, 1844.

- Mansel, Arif Müfid, **Yalova ve Civarı**, İstanbul, 1936.
- Meletios, **Γεωγραφία**, III, Viyana, 1807.
- Mikhael Attaleiates, **Tarih**, çev. Bilge Umar, İstanbul, 2008.
- Miliopulos, I., “Βουνός Αύξεντίου=Ρουφινιανάι=Ναός Ἀποστόλος Θωμα ἐν τοῖς Βοραδίου”, **Byzantinische Zeitschrift**, 9 (1900), s. 63-71.
- Miliopulos, I., “Πού ἐκείντο αἱ Ρουφινιανάι ?”, **Ἑλληνικός Φιλολογικός Σύλλογος**, 29 (1907), s. 274-283.
- Miliopulos, I., “Ἀρχαιολογικά ζητήσεις. Μέρος Α΄ Ὀνωράτον, Ρουφινιανάι, Νικητιατον, Ἀκρίτας”, **Ὁ Νέος Ποιμὴν**, 3 (1919), s. 335-354.
- Mordtmann, Andreas David, **Esquisse topographique de Constantinople**, Lille 1892.
- Nikephoros Bryennios, **Tarihin Özü**, çev. Bilge Umar, İstanbul, 2008.
- Özcan, Celal, **Gözbebeğim Göztepe**, İstanbul, 2009.
- Pargoire, P. Jules, “Rufinianes”, **Byzantinische Zeitschrift**, 7 (1899), s. 429-478.
- Paspates, Aleksandros, “τά ἀνατολικά προάστεια τῶν Βυζαντινῶν”, **Ἑλληνικός Φιλολογικός Σύλλογος**, 12, 1877-1878, s. 43-52.
- Prokopius, **İstanbul'da İsyân ve Veba**, çev. Adil Calap, İstanbul, 2002.
- Ramsay, William Mitchell, **Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası**, çev. Mihri Pektaş, İstanbul, 1960.
- Sideridis, X. A., “Πού ἐκείντο τα Ὀνωρατου?”, **Ἑλληνικός Φιλολογικός Σύλλογος**, 30 (1908), s. 217-219.
- Sideropoulos, X. A., “Ναός τῶν Ἱερομαρτυρος Ἄντονομος”, **Ἑλληνικός Φιλολογικός Σύλλογος**, 17, (1886), s. 122-124.
- Skarlatos Byzantios, **Ἡ Κωνσταντινούπολις**, C. 2, Atina, 1862.
- Şehsuvaroğlu, Bedi N., **Göztepe**, İstanbul, 1969.
- Talbot, Alice-Mary, “Rouphinianai”, **The Oxford Dictionary of Byzantium**, C. 3, s. 1814.
- Texier, Charles, **Küçük Asya**, çev. Ali Suat, C. 1, Ankara, 2002.
- Tomaschek, Wilhelm, **Zur Historischen Topographie von Kleinasien im Mittelalter**, Wien, 1891.

Uçar, Şahin, **Arapların Anadolu Seferleri**, İstanbul, 2007.

Umar, Bilge, **Türkiye'deki Tarihsel Adlar**, İstanbul, 1993.

Vasiliev, Alexander Alexandrovich, **Bizans İmparatorluğu Tarihi**, çev. Arif Müfid Mansel, Ankara, 1943.



F.1- Bizans döneminde Ruphianus'un konumunu gösteren harita



F.2- Göztepe semt parkının içindeki mono blok sütun gövdesi



F.3- Göztepe parkından bir sütun başlığı



F.4- Göztepe parkından bir sütun başlığı



F.5- Râgıb Paşa Köşkü bahçesindeki kırık sütun gövdelerinden biri



F.6- Reşit Bey Korusu apartmanının bahçesindeki sütun başlığı



F.7- Aynı apartmanın bahçesindeki sütun gövdesi parçası



F.8- Villa Park apartmanı bahçesindeki sütun başlığı



F.9- İskele sokağı yakınındaki köşkün bahçesinde bulunan Korint üslûbündeki sütun başlığı



F.10- Aynı köşkün bahçesindeki *impost* başlık



F.11- Aynı bahçedeki sütun kaidesi



F.12-13 - Hamam sokaktaki apartmanın bahçesinde bulunan sütun gövdesi parçaları



F.14-15 - Aynı bahçedeki *impost* sütun başlıkları



F.16- Büyük Kulüp'ün bahçesindeki sütun başlıkları

